

Anneke Smelik
Met huid en haar
De betekenis van
huidskleur en haarkleur

De kleur van je huid en je haar is onlosmakelijk verbonden met je lichaam; het zijn biologische gegevens die je bij de geboorte door de natuur zijn toebedeeld. De kleur van je haar verandert gedurende het leven; als je jong bent is het haar meestal lichter van kleur, in de puberteit kleurt het donkerder en met de ouderdom wordt het grijs. De kleur van je huid verandert niet. Wel fluctueert de nuance van de huidskleur, vooral die van de blanke huid, omdat deze onderhevig is aan de invloed van allerlei factoren, zoals het klimaat, de gezondheid en emoties: je raakt roodverbrand van de zon, wit van kou of misselijkheid, geel van een slecht functionerende lever, rood van woede of schaamte, of groen van jaloezie. Op die manier drukt de huid – vaak onbedoeld en soms zelfs tegen onze zin – altijd iets uit en wordt hij een teken van onze emotionele of lichamelijke toestand.

Het lichaam behoort zowel tot de natuur als tot de cultuur. Dit betekent dat de kleur van de huid en het haar niet alleen een biologisch gegeven is, maar ook een rol speelt in sociale relaties en culturele betekenissen. Een voorbeeld: een blanke huid hoorde voor de hogere klasse aan het begin van de twintigste eeuw zo wit mogelijk te zijn, omdat alleen de lagere klassen aan de zon waren blootgesteld, zoals de boer die buiten zwoegt op het veld of de matroos die in weer en wind op het dek staat. Met de opkomst van de vrije tijd veranderde dat ideaal en was het juist aan de hogere klasse voorbehouden om bruinverbrand van vakantie uit verre oorden terug te komen, terwijl de arbeiders bleekjes in hun fabrieken werkten.

De kleur van huid en haar is verbonden met het ingewikkelde

concept 'ras', dat biologisch gezien een omstreden begrip is, maar dat maatschappelijk diepe voren trekt in sociale relaties. In de laatste eeuwen is onder invloed van het westerse kolonialisme een hiërarchie ontstaan, waarin het Arische ideaal van blank en blond met blauwe ogen een hogere sociale status heeft dan de donkere huid en zwart haar en bruine ogen. De zwarte burgerrechtenbeweging in Amerika lanceerde in de jaren zestig de slogan 'Black is beautiful' om deze voor zwarten vernederende hiërarchie om te draaien. De strijd tegen racistische vooroordelen is ook terug te vinden in het veranderende gebruik van de woorden 'zwart' en 'wit'. Zo werden Amerikanen van Afrikaanse afkomst eerst 'negers' genoemd (wat letterlijk 'zwart' betekent), daarna *blacks*, en nu Afro-Amerikaans, juist om de associatie met het biologische 'ras' te vermijden. In het Nederlands wordt de aanduiding 'blank' in verband gebracht met het Zuid-Afrikaanse apartheid-regime en wordt daarom in sommige politieke kringen liever vervangen door 'wit'. Het woord 'blank' heeft connotaties van zuiverheid en schoonheid, bijvoorbeeld in de uitdrukking 'een lelieblanke huid'. Hollywood heeft zelfs een specifiek systeem van belichting ontwikkeld om de blanke vrouw zo veel mogelijk als licht te laten stralen.¹ Toch kent wit niet louter een positieve betekenis, zoals het stereotype van het domme blondje laat zien.

De kleuren van huid en haar kunnen niet blijvend worden veranderd, maar je kunt ze wel tijdelijk versieren of verven. Juist omdat aan de huidskleur zoveel sociale betekenissen worden gehecht, hebben mensen in alle tijden en culturen hun huid verfreesd door deze te verven of te decoreren met tatoeages, piercings en littekens. Tot voor kort beschouwde de westerse cultuur dergelijke lichaamsversieringen als primitief, maar in

de moderniteit wordt het lichaam steeds meer een modeobject waarmee de moderne mens zijn of haar identiteit uitdrukt.² We zien in de laatste jaren dat een van oorsprong 'lage' cultuuruiting als tatoeage of piercing wijd verspreid en min of meer acceptabel is geworden. Toch gebeurt het excessief kleuren van de huid weinig; kinderen verven graag hun gezicht op feestjes, maar volwassenen doen dat bijna alleen met carnaval of bij voetbalwedstrijden.

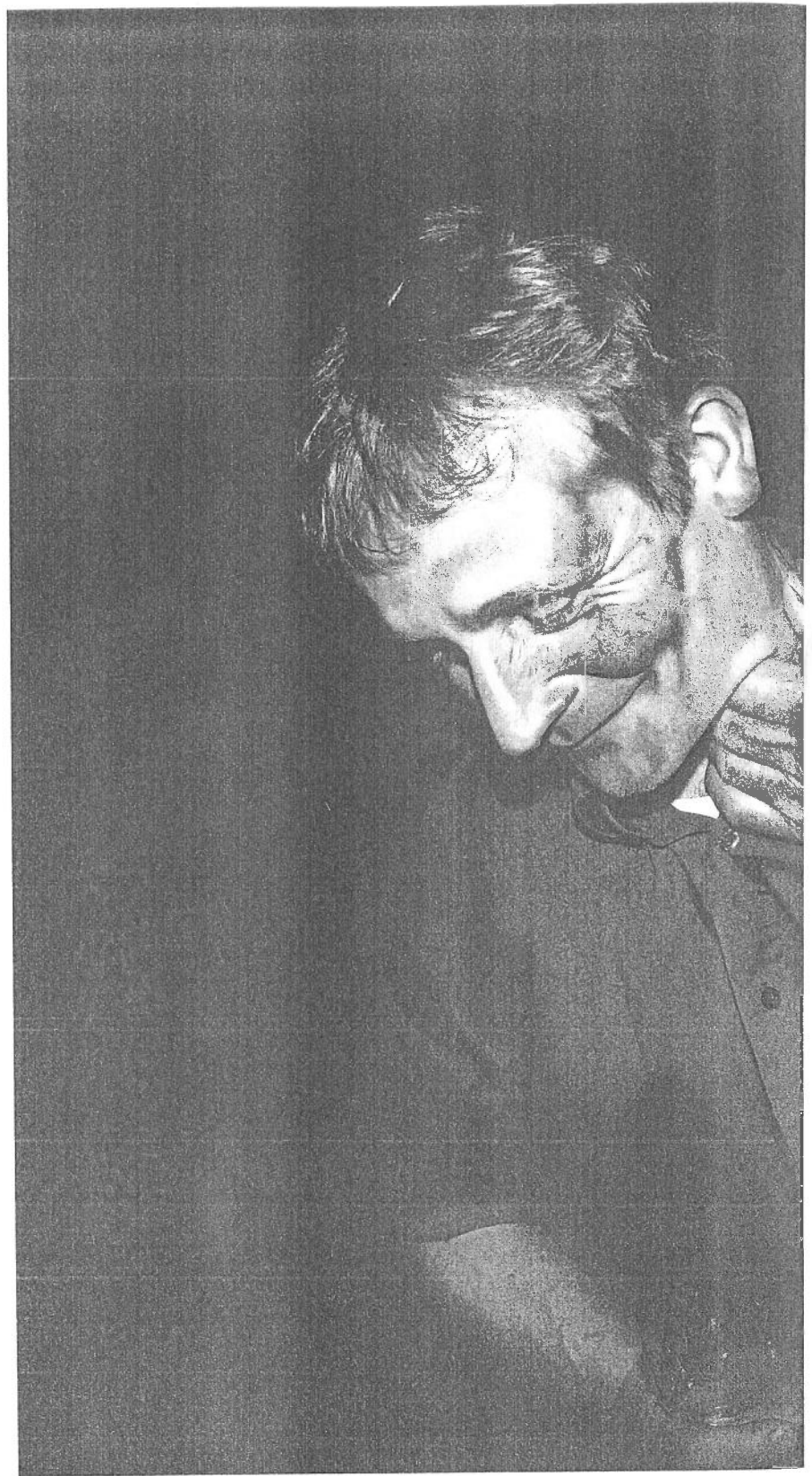
Acteurs gebruiken schmink op het toneel of in de film om hun expressie te vergroten. De grime kan afhankelijk van het genre naturel tot excessief kleurrijk zijn. In fantasy zoals sciencefiction of horror wordt meer grime gebruikt dan in een realistisch drama, en in een komedie wordt de make-up zwaarder aangezet dan in een romantische sitcom. In de Hollywoodfilm is het belangrijk om de acteurs zo mooi mogelijk op te maken tot een glanzende verschijning. Er is dan ook altijd veel bewondering voor acteurs of actrices die een 'lelijk' geschminkte rol spelen. Ook bij realistische genres als de talk-show wordt in de televisiestudio altijd gegrimed, omdat de huid onder de felle lampen anders doods aan doet. Om dezelfde reden schminkt men – paradoxaal genoeg – de doden bij hun opbaring.

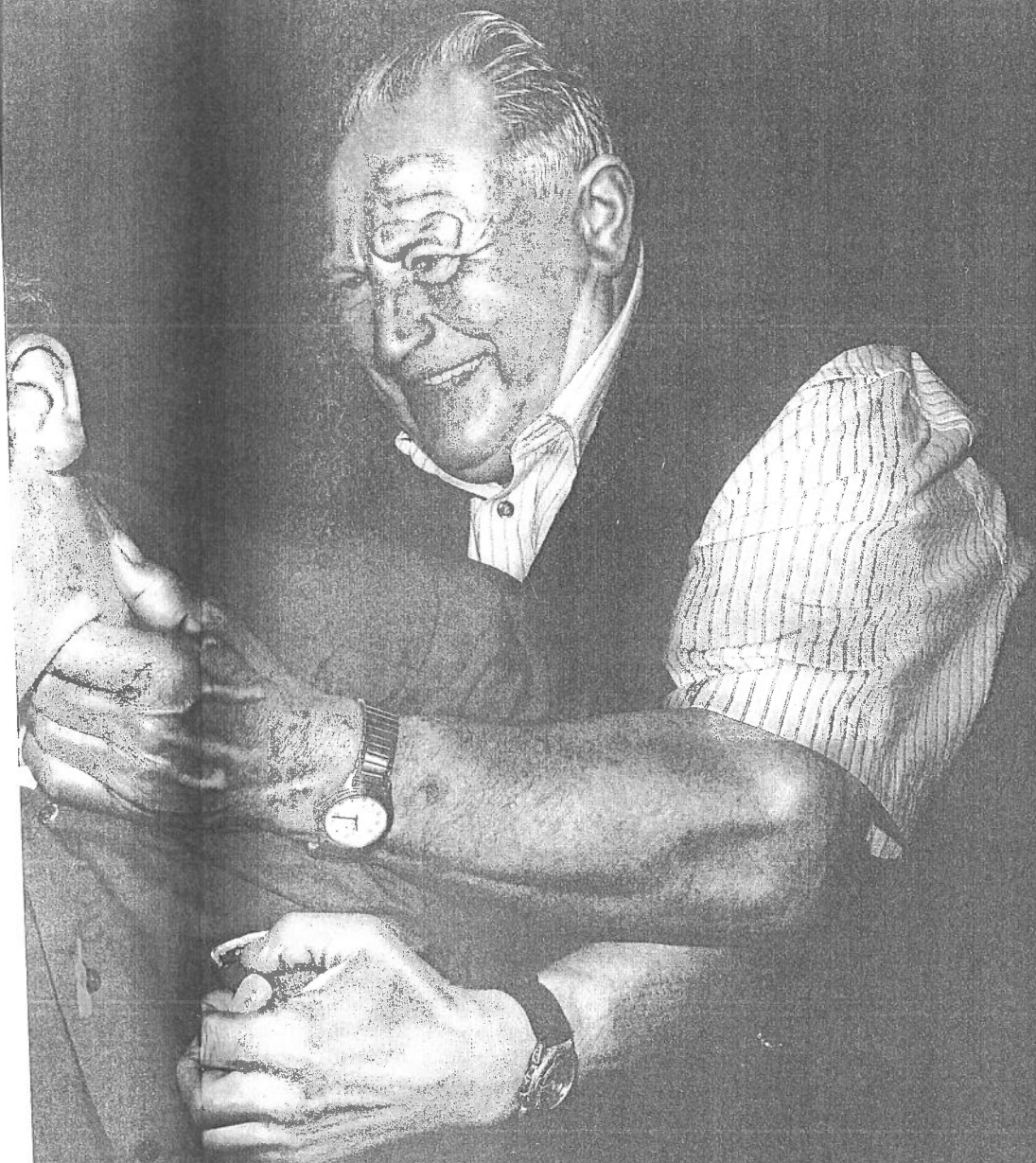
In het Westen heet lichaamsversiering 'cosmetica', en die wordt bijna alleen op het gezicht aangebracht, en dan vooral door vrouwen en nauwelijks door mannen. Bij mannelijke politici valt het soms op dat ze te zwaar geschminkt zijn op televisie, want de norm is dat mannen zich niet opmaken, en dus moet de grime eigenlijk onzichtbaar zijn. Met behulp van foundation, blusher, oogschaduw, wenkbrauwpoeder, mascara en lipstick wordt het vrouwelijke gezicht van kleur voorzien. Hier schijnt een biologische reden achter te zitten: de blootstelling van de wangen, de kleur

Thierry Mugler, Chimère evening-ensemble, herfst/winter 1997-1998

pagina 54/55
Louise te Poele, VVVSOP, 2009,
uit de serie *Farmers*

op de lippen en de groter lijkende ogen bootsen op geraffineerde wijze de effecten van seksuele opwinding na. Meestal blijft make-up in het dagelijks leven redelijk dicht bij de natuurlijke kleur van de huid, maar soms neemt make-up fantastische of excessieve vormen aan, zoals op glamourfeesten, in subculturen als punk en gothic of in de extreme modeshows van John Galliano of Alexander McQueen. Deze exuberante lichaamsversiering is te begrijpen als een groteske uitzondering die dient als kleurrijke uitlaatklep in de grijze en grauwe werkelijkheid van alledag.

Net als het lichaam wordt het hoofdhaar al van oudsher geverfd.³ In tegenstelling tot wat wel eens gedacht wordt, is haarverf dus niet een moderne uitvinding. Wel is het door de ontwikkeling van de chemie nu mogelijk het haar in alle kleuren van de regenboog te verven. Meestal blijven mensen redelijk dicht bij hun natuurlijke kleur, behalve in de al eerder genoemde subculturen van punk (roze, groen of blauw haar) en gothic (ravenzwart haar).

Bij haarkleur valt een aantal zaken op. Ten eerste zijn er net als bij cosmetica grote verschillen tussen mannen en vrouwen; bijna alle vrouwen verven hun haar, terwijl mannen dat veel minder doen. Hier spelen culturele verschillen een rol, want in Noord-Europese landen is het voor mannen ongebruikelijker om het haar te verven dan in zuidelijke contreien.

Ten tweede valt op dat vrouwen vaak hun haar (blijven) verven als het grijs wordt. Mannen van middelbare leeftijd zijn bijna allemaal grijs, terwijl de vrouwen van die leeftijd nog blond, bruin, rood of zwart haar hebben. In een cultuur waarin jeugd het ideaal is, zijn grijze haren niet aantrekkelijk. Grijs haar is geen teken van wijsheid die respect afdwingt, maar duidt op verlies van kracht, schoon-

heid en aantrekkelijkheid. Voor veel vrouwen is het een majeure beslissing om het haar grijs te laten worden en niet langer te verven.

Een derde opvallend aspect is de voortschrijdende opmars van blond haar. Al vanaf de Tweede Wereldoorlog wordt het schoonheidsideaal gedomineerd door blond haar en blauwe ogen. Blond haar bij volwassenen is eigenlijk een mythe, want maar vijf procent heeft na de puberteit nog een natuurlijke lichte haarkleur.⁴ Dat betekent dat vrijwel elke volwassen blonde vrouw het haar verft. De meest iconische blonde film- en popsterren zijn eigenlijk brunettes, zoals Marilyn Monroe, Brigitte Bardot en Madonna; in Nederland is prinses Máxima een opvallend blond geverfd brunette.

De blonde norm is zo overheersend dat deze zich uitstrekt tot landen waar donker haar veel meer voorkomt dan blond haar. Zap maar eens naar Italiaanse, Spaanse, Griekse of Turkse tv-zenders, waar het merendeel van de tv-presentatrices en actrices onnatuurlijk geblondeerd is. De wens van blond haar speelt zelfs bij vrouwen uit etnische groepen die van nature zwart haar hebben. Bijna alle Bollywoodsterren hebben donkere ogen en zwart haar, maar dé Indiase filmster van dit moment, Aishwarya Rai, heeft groene ogen en lichtbruin geverfd haar.

Afro-Amerikaanse vrouwen in de popcultuur halen de raciale kenmerken van kroeshaar weg: hun haar is niet alleen 'gestraight' of 'relaxed', maar ook blond geverfd. Voorbeelden zijn er te over: fotomodellen als Oman en Tyra Banks, of popsterren als Beyoncé Knowles, Mariah Carey, Mary J. Blige en Tina Turner. Overigens gaat het ook vaak om pruiken. Van Naomi Campbell zijn modereportages te vinden met steil blond haar of krullend rood haar in plaats van het korte zwarte kroeshaar dat ze van zichzelf heeft. Op andere

foto's heeft ze wel zwart haar, maar groene of blauwe ogen door een combinatie van lenzen en photoshopping. Blijkbaar is het heersende blonde schoonheidsideaal zo dwingend dat het hip en cool is om zwart kroeshaar te blonderen. Andersom is ondenkbaar: een blond model als Doutzen Kroes of Claudia Schiffer zal geen bruine lenzen dragen of het haar donker verven.

We zien hier opnieuw hoe huidskleur en haarkleur een sociale betekenis krijgen. De kleur van huid en haar behoort dan ook tot de lichamelijke aspecten die nooit betekenisloos zijn, maar verregaande consequenties hebben in de maatschappij. Als we de opvallende verschillen tussen vrouwen en mannen en zwart en wit bekijken, dan is de kleurrijke wereld die de reclame- of modewereld ons voorschotelt zo gek nog niet. Want een diversiteit aan kleuren in huid en haar, of het nu van de natuur of uit een potje komt, geeft kleur aan de wereld, die vaak al kleurloos genoeg is.

Noten

1. Richard Dyer, *White*, Londen: Routledge, 1997.
2. Joanne Entwistle, *The Fashioned Body*, Cambridge: Polity Press, 2000.
3. Jennifer Craik, *The Face of Fashion. Cultural Studies in Fashion*, Londen: Routledge, 1994.
4. Joanna Pitman, *On Blondes*, Londen: Bloomsbury, 2003.

